

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss. 250-267/ Volume: 4, Issue: 2, 2020, pp. 250-267

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

THOMAS REİD’İN ALGI TEORİSİNDE GÖRME

Özlem KARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Graduate Student, Sakarya University, Sakarya/Turkey

ozlemkara41@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-2552-6589

Öz

Bu makalede, bir sağduyu filozofu olan Thomas Reid’in kendi çağında yaşamış olan ampirist filozof olan David Hume ve Descartes ile başlayıp Malebranche, Lock ve Berkeley ile devam eden idealist felsefeye karşı cevap verme niteliğinde ortaya koyduğu algı teorisinde görme duyusunun yeri ve fonksiyonları ele alınacaktır. Thomas Reid, derli toplu bir şekilde algı konusunu “An Inquiry into the Human Mind” isimli eserinde ele almıştır. Biz de makalemizde Reid’in bu eserini ana kaynak olarak ele alacak ve Reid’in algı ile ilgili görüşlerinin yanı sıra temelde görme duyusunu ele alış tarzını aktarmaya çalışacağız. Sağduyu Felsefesinin kurucusu olan Thomas Reid, maddi dünyanın olmadığını savunan filozoflara algı teorisi ile cevap vermektedir. Temel tecrübi bir bilgi kaynağı olan algı, başka bir bilgi kaynağına bağlı olmaksızın bilgi ve gerekçelendirilmiş inanç üretir. Algı, bizi kuşatan dünyayı, belli aralıklarda çevreden gelen uyarıların duyu organlarımıza yaptığı etkiler yolu ile tanıma ve kavrama demektir. Algı süreci; algılayan özne, algılanan nesne, duyuusal deneyim ve nesne ile özne arasındaki ilişki olmak üzere, dört unsurdan oluşmaktadır. Tatma, koklama, işitme ve dokunma duyumlarının da algılamada etkili olmasına karşın görme, Tanrı bilgisinden bahseden en mükemmel bilgi türüdür. Kendisinde fiziksel anlamda herhangi bir değişiklik olmayan nesnenin ona olan bakış açısına, mesafeye, bulunduğu ortamın şartlarına ve zamana göre göze farklı şekilde görünmesi görünüş ve gerçeklik arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Görünüş aslında gerçekliğe zihnimizi yönlendiren bir işaret görevine sahiptir. Zihnin hızlı bir şekilde işaretten işaret edilen nesneye geçmesi kendinde kökleşmiş dikkatsizliğin sonucudur. Farklı mesafelerden ve yönlerden baktığımız bir nesnenin gözümüze farklı görünüşler sunmasına rağmen, aynı nesne olduğuna dair kanaatimiz tamdır. Bunu oluşturan ise deneyimlerimizdir. Gözün gördüğü nesne ile ilgili kavrayışında, önceden sahip olduğu bilgilerin yeri önemlidir. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir nesneyi görsək dahi bir algıya sahip olamayız. Duyular, nesne hakkında gerçekte nasıl olduğu bilgisini değil nasıl görüldüğü bilgisini vermektedir. Duyular dış dünya ve dış dünyadaki nesnelere hakkında tam bir bilgi kaynağı olmasa da dış dünyanın sunduğu görünüşlerin dolaysız bilgisinin kaynağıdır. Görünür şekli zihne sunmak konusunda görevli hiçbir duyum olmadığını ifade eden Reid, bunun bizim bilincinde olmadığımız halde maddi izlenim tarafından göze önerildiğini ifade etmektedir. Doğanın görünür şekli nesnenin somut şeklinin ve durumunun bir işareti olarak tasarladığı ve bunu kullanmayı bize içgüdüsel olarak öğrettiği söylenebilir. Reid, gözlerin üç boyutlu görme, paralel hareket etme, nesnenin görüntüsünü retinada ters oluşan resme rağmen düz

görme ve iki gözle tek görme yeteneklerinin tamamının Yaratıcımız tarafından yapımıza konulan yasaların sonucunu olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Sağduyu, Algı, Görme, Görünüş, Gerçeklik

THE PLACE OF THE SENSE OF SIGHT IN THE PERCEPTION THEORY OF THOMAS REID

Abstract

This article will focus on the place and functions of sense of sight in the theory of perception that Thomas Reid, a commonsense philosopher, has responded to idealist philosophy starting with David Hume and Descartes, an empirical philosopher who lived in his time, and continuing with Malebranche, Lock and Berkeley. Thomas Reid collectively discussed the subject of perception in his book *An Inquiry into the Human Mind*. In our article, we will consider Reid's work as the main source and try to convey Reid's views on perception as well as the way he basically sees vision. Thomas Reid, the founder of Commonsense Philosophy, responds to the philosophers who argue that there is no material World with the theory of perception. Perception, which is a basic source of experience information, produces knowledge and justified belief without being tied to another source of information. Perception means recognizing and comprehending the World that surrounds us through the effects of the stimuli coming from the environment to our sensory organs. Perception process; It consists of four elements: perceiving subject, perceived object, sensory experience and the relationship between object and subject. Though tasting, smelling, hearing and touch sensations are also effective in perception; vision is the most perfect type of knowledge that speaks of God's knowledge. The fact that the object, which does not have any physical changes in itself, appears to the eye differently according to the point of view, distance, conditions of the environment and time, reveals the difference between appearance and reality. Appearance actually serves as a sign that direct our mind to reality. The rapid transition of the mind from the sign to the pointed object is the result of ingrained in attention. Although an object that we look at from different distances and directions presents different views to our eyes, we are convinced that it is the same object. What constitutes this is our experience. In the comprehension of the object that the eye sees, the place of the previous knowledge is important. Even if we see an object about which we have no information, we cannot have a perception. The senses do not give information about the object, but how it looks. Although the senses are not a complete source of information about the external World and objects in the external world, they are the source of the direct knowledge of the appearance suffered by the external world. Stating that there is no sensation to present the visible form to the mind, Reid states that this is proposed to the eye by materialism's persuasion even though we are not aware of it. It can be said that the visible form of nature designed it as a sign of the concrete form and condition of the object and instinctively taught us how to use it. Reid reveals that the three-dimensional vision of the eyes, parallel movement, flat vision despite the image of the object occurring opposite to the retina and single vision with two eyes are all the result of the laws imposed by our Creator.

Keywords: Common sense, Perception, Sight, Appearance, Reality

Atf / Cite as: Kara, Özlem. "Thomas Reid'in Algı Teorisinde Görme". *Apjir* 4/2 (Ağustos 2020), 250-267.

Giriş

18. yüzyılda İskoçya'da yaşamış olan Thomas Reid (1710-1796), Sağduyu Felsefesinin kurucusu unvanına sahip bir filozoftur. Reid ilk olarak Aberdeen Marischal Kolejinde hocası olan George Turnbull (1698-1748)'dan etkilenmiştir. Turnbull'un insanın yapısında

olan yeteneklerin güvenilir olduğunu savunan yaklaşımının Thomas Reid tarafından ortaya konulan Sağduyu Felsefesinde devam ettiği görülmektedir. Reid'in rasyonel din biçimi ve insan özgürlüğünü savunmasında, Marischal Kolejinde hocası olan Thomas Blackwell'in (-1727) Hristiyan bilgi ve sağduyu savunmasında akli ve gerçeği ortaya çıkarmasının etkili olduğu görülmektedir. Daha sonra İngiltere'ye giden Reid, Cambridge'de Lucasian Matematik Profesörü Nicholas Saunderson ile tanıştı. Saunderson'un körlüğüne rağmen geometri ve optik öğretme yetenekleri, Reid'in görünür şekil ile ilgili açıklamalarında etkili olmuştur. Aberdeen'deki King's College' e davet edilen Reid, burada hocalık görevinin yanı sıra bir felsefi toplum olan " Wise Club " ile ortak çalışmalar yapmaya başlamıştır. Reid, bu gruba Sağduyu Prensipleri ile An Inquiry into the Human Mind" eserine dahil olacak materyalini sunmuştur. Hume'un felsefi sistemini sıkı bir tartışmaya maruz bırakan " Wise Club" toplantıları sırasındaki yazıları, Reid'in " İdealar Yolu " ile olan memnuniyetsizliğinin ilk kanıtıdır. " Wise Club" ayrıca James Gregory ve Alexander Gerard'ın çalışmalarının da tartışıldığı bir ortamdı. Her ikisi de Marischal College'da profesör olan Gerard ve Colin Maclaurin, Reid'in Newtonculuğunu etkilemiştir. Gerard, zihnin incelenmesi konusunda Reid'e bir duruş vermiştir. James Gregory'nin insan ve hayvanların yeteneklerini karşılaştırdığı "Comparative View of the State and Faculties of Man, with those of the Animal World" (1764) isimli kitabı, insanların bilinçli olarak gerçek, zihinden bağımsız bir dünyayla etkileşime giren canlılar olduğu fikrine dayanmaktadır. Reid, bu bakışın önemli bir yönünü eserlerinde paylaşmıştır.¹ Reid, etik, estetik, zihin felsefesine katkılarının yanında; *algı teorisi* ve epistemoloji ile ilgili açıklamaları *özgür irade teorisinin* gelişmesinde etkili olmuştur. Reid, en iyi duyum epistemolojisi ile tanınır. Duyumların bizi doğrudan bilinçlendirmeye hizmet ettiğine inanan Reid; Locke, Berkeley ve özellikle Hume felsefesinin* algısal ve önemli eleştirilerini sunmaktadır. Locke'un* kişisel kimlik

¹ Nichols Ryan, Thomas Reid's Theory of Perception (New York: Oxford University Press Inc., 2007),4-8.

* Bir empirist ve septik olan ve doğuştan düşüncelere karşı çıkan Hume, insan bilgisinin temelinde dış dünyaya ilişkin izlenimler, duyular ya da gözlemlerin olduğunu savunmaktadır. Deneysel yöntemi insanın yapısına uygulayan Hume, bilginin ancak deney ve gözlemlerle elde edileceğini savunmaktadır. Hume'un bilgiye, nesneye, doğaya ve insana bakışında bir olasılık ve giz durumu hâkimdir. Bilgide deney ve gözlemlerle sınırlı kalması empirist olmasının sonucu iken, zihnin dışına etki etmeyen bir bilgi anlayışı ise şüpheciliklerinin sonucudur. Hume, dış dünyayı, diğer zihinleri ve insanları algılanmadığı zaman var olmayan bir bakış açısı ile Reid'in kişinin kendi varlığı, dış dünyanın ve diğer insanların varlığına olan inancı sorgulamaya tabi tutmadan kabul etmeyi öngören anlayışının karşısında durmaktadır. Hume'un kabul ettiği bir temel inanç olmamasına karşın Reid'in sağduyu felsefesi, temel inançların varlığı üzerine kuruludur. Reid, zihin ve onun faaliyetlerine inanır ve bilgi edinmede duyuların yanı sıra aklın da rol oynadığını savunur. Hume ise idelerin çağrışım yasası ile birbirini izlemesi yolu ile bilgi edinmenin olduğunu ifade etmektedir. Hume'un insanı maddi dünyanın bir parçası olarak gören mekanistik anlayışına karşın Reid insanı kendi kimliğine sahip, bilinçli tavırlar sergileyen özgür bir varlık olarak görmektedir. (Şule Gece, "David Hume Şüpheciliği ile Thomas Reid Dogmatizminin Karşılaştırılması" Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2003) Zihnin tüm içeriklerini, bize duyular ve deneyim yoluyla verilen materyallere

görüşüne ve özellikle Hume'un nedensellik görüşüne getirdiği eleştirilerle tanınmıştır. Günümüzde çağdaş algı, özgür irade, din felsefesi ve en fazla epistemolojide onun mirası olan görüşleri yer almaktadır. En çok duyum epistemolojisi ile tanınan Reid, duyuların bizi doğrudan bilgilendirmek için hizmet ettiğine inanır. Epistemolojik bir çalışma olan “*An Inquiry into the Human Mind*” eserinde Reid, duyuları kullanarak dünya bilgisine ulaşma yollarımızı tartışır.² Onunla aynı dönemde yaşayan ve ideal felsefenin açtığı yoldan ilerleyip, son darbeyi indirerek şüphecilik önünü sonuna kadar açan David Hume ve ideal felsefe aslında Reid'in felsefi alt yapısının oluşmasında etkili olan iki unsurdur. Reid'in algı teorisinin Hume'un ortaya koyduğu maddi dünyanın olmadığı sonucunu getiren algı teorisine cevap niteliğinin ön planda olduğu görülmektedir.³ Reid'in Sağduyu Felsefesinin şüphecilik ile mücadelesinde temel bir unsur olan algı teorisini ortaya koyduğu, koklama, işitme, dokunma, tatma ve görme duyuları ile edinilen

indirgeyen Hume bu materyallere algılar der. Düşüncenin orijinal materyali, ilk şeyi, bir izlenimdir; bir ide ise, sadece bir izlenimin kopyasıdır. Orijinal algı olan izlenimler onlara sahip olduğumuz zaman canlı ve açıktırlar. Bu izlenimler üzerine düşündüğümüzde, akıl yürüttüğümüzde bilinçlerine vararak onların idelerine sahip oluruz ve bu ideler, orijinal izlenimlerin daha az canlı versiyonlarıdır. Bir acı hissetmek bir izlenimdir; oysa bu duyumun hatırası bir idedir (Solmaz Zelyut, Dört Adalı, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010. s. 94). Ideler ile izlenimlerin birbirini karşılamaında esas rolü olan hayal gücüdür. Ancak hayal gücü idelerle izlenimler arasında keyfi ilgiler kurmaz ve izlenimler ile ideler rastgele oluşmaz. Bu bir takım yasalara bağlıdır. Bu yasalara Hume çağrışım (association) yasaları der. Tasarımları birbirine bağlayan çağrışım mekanizmasının yasaları şunlardır: a)“Benzerlik, b)“Mekân -zaman bakımından yakınlık” c)“Neden-etki bağılılığı” (Hume David, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme, çev. Çeviren Ergün Baylan, BilgeSu Yayıncılık,2009, s. 22).

* Bilginin kaynağını deney ve gözleme dayandıran ve algısal gerçeklik dışında bizi doğru bilgiye ulaştıracak başka bir yolun olmadığını savunan Emprizizm (Deneycilik)'in kurucusu olan John Locke, Berkeley ve Hume üzerinde etkili olmuştur (Şule Gece, “David Hume Şüphecilik ile Thomas Reid Dogmatizminin Karşılaştırılması” Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2003). John Locke insan zihnini üzerine hiçbir şey yazılmamış düz, beyaz bir kağıda (tabula rasa) benzeterek bu kağıdı doldurmanın tek yolunu ise deneyim olarak açıklamaktadır (İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme, Çev. Meral Delikara Topçu, (Ankara:Öteki Yayınevi,1999), s.134). Bu ifade ile Locke insanın bilgi edinme sürecinde duyu algısının tek etken olduğunu ortaya koymaktadır. Her türlü doğuştan gelen bilgiyi reddeden Emprizizm, Reid'in Sağduyu Felsefesi ile ortaya koyduğu, bütün insanların evrensel olarak kabul ettiği ve doğuştan gelen ilkeleri kabul etmemektedir. Emprizizm doğuştan düşünüşe şiddetle karşı çıkan bir akımdır (Şule Gece, “David Hume Şüphecilik ile Thomas Reid Dogmatizminin Karşılaştırılması” Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2003).

²Ryan Nichols ve Gideon Yaffe, "Thomas Reid", Stanford Felsefe Ansiklopedisi (Kış 2016 Baskısı), (Erişim 1 Ocak 2020).

³ Hume'un aşırı empirizmi onu cisimlerin veya şeylerin bizim dışımızda, bize dışsal devam eden ve bizden bağımsız bir varlığı olmasının rasyonel hiçbir haklı çıkarımı olmadığını ileri sürmeye götürür. Bizim sıradan veya günlük deneyimimiz, bizim dışımızda şeylerin var olduğunu telkin eder. Fakat idelerimizin izlenimlerin kopyaları olduklarını tam anlamıyla kabul edersek, bunun felsefi sonucu şu olmak zorundadır: Bildiğimiz tüm şey izlenimlerdir, yani biz sadece izlenimleri biliriz. İzlenimler ise, içsel öznel durumlar veya hâllerdir ve dışsal bir gerçekliğin açık kanıtı değildirlerdir. Kuşkusuz, biz daima sanki şeylerin dışsal bir dünyası varmış gibi davranırız ve Hume da şeylerin var olduğu hakkındaki tüm düşüncelerimizi, akıl yürütmelerimizi doğru diye kabul etmeyi istiyordu. Fakat Hume'un derdi, dışsal bir dünyanın var olduğunu düşünmemizin sebebini sorgulamaktı; yani o, niçin bir dış dünyanın var olduğunu düşündüğümüzü soruşturmaktaydı (Solmaz Zelyut, Dört Adalı, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2010. s. 100).

algılarını incelediği “*An Inquiry into the Human Mind*” isimli eserinde en fazla yeri en asil insan yeteneği olarak tanımladığı görmeye ayırmaktadır. Biz de makalemizde onun bu eserinden çokça istifade ederek Reid'in algı teorisinde görmenin yerini aktarmak istiyoruz.

Thomas Reid ile ilgili yurt dışında oldukça zengin bir literatür olduğu görülmektedir. Nichols Ryan'ın başlı başına Reid'in algı teorisini ele aldığı “*Thomas Reid's Theory of Perception*” isimli kitabı önemlidir. Keith Lehrer (1989) ve Alexander Campbell Fraser'in (1898) “Thomas Reid” isimli eseri, Nicholas Wolterstorff'ın “*Thomas Reid and Story of Epistemology*” (2001) isimli eseri, William C Davis'in “Thomas Reid's Ethics : moral epistemology on legal foundations” [2006] isimli eseri, Roger D. Gallie'nin “Thomas Reid : ethics, aesthetics, and the anatomy of the self” (1998) isimli eseri, Philip de Bary'nin “Thomas Reid and scepticism : his reliabilist response” [2002] isimli eseri ve Daniel Robinson'un “Thomas Reid's Inquiry: the geometry of visibles and the case for realism” (1974) isimli eseri Reid ile ilgili yazılmış önemli eserlerdir. Jonathan Adler, Peter Baumann, Todd Buras, Robert Callergard, James Van Cleve, Terence Cuneo, Rebecca Copenhaver, Phillip Cummins, Lorne Falkenstein, Gordon Graham, Giovanni Grandi, Glenn Hartz, George Pappas, Kathleen Schmidt, MA Stewart, Paul Tomassi, Kenneth Winkler, Paul Wood ve Gideon Yaffe gibi isimler de Reid ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Ülkemizde ise aynı dönemde yaşayan Hume ile ilgili pek çok çalışma olduğu halde Reid hakkında yapılan çalışmaların çok az olduğunu görmekteyiz. Reid ile ilgili ilk çalışmanın H. Mustafa Açıköz'e ait, Reid'in eylem teorisini ele aldığı “*Sağduyu Eylem Felsefesi*” (1998) isimli doktora tezinin çevirisi olan eserini görmekteyiz. Aynur İlhan Tunç, “*Thomas Reid'in Ahlak Anlayışı*” (2003) isimli doktora tezi ile Reid'in ahlak teorisini, Şule Gece “*David Hume Şüpheliği ile Thomas Reid Dogmatizminin Karşılaştırılması*” (2003) isimli yüksek lisans tezi ile Reid'in Hume'un felsefesinin karşısında olan görüşlerini ve Ayşenur Günler “*Thomas Reid'in Din Epistemolojisi*” (2013) isimli yüksek lisans tezi ile Reid'in din felsefesi görüşlerini ortaya koymuştur. Ülkemizde yapılanlar arasında Reid'in görme algı teorisini ele alan bir çalışmanın olmadığı görülmüştür.

Reid'in felsefi soruşturmalarının sağduyuyu savunma temeline dayalı olduğu görülmektedir. Felsefe tarihinin bu kavrama hak ettiği yeri vermediğini görmekteyiz. Sağduyulu felsefe yapmak, filozoflar ve felsefe için utanç verici, sıradan halkın ortaya koyduğu bir düşünme biçimi olarak görüldü ve gösterilmek istendi. Aslında bunun bir nedeni de sağduyu kavramının sıradan dilin kullanımı ile felsefi dilde kullanımı arasındaki farkı gözetmemektir. İngilizce ifadesi olan “*common sense*”; “*common*”, ortak, paylaşılan, herkese açık ile “*sense*” duyu terimlerinden oluşmaktadır. Reid'in bu kavrama

yüklediği anlam tamamı ile felsefi bir içeriğe sahiptir. Ona göre sağduyu prensipleri, kendiliğinden apaçık olan ve ispatlamak için başka bir neden aramaya gerek olmayan ilkelerdir.⁴Reid, “sağduyu” nun ya da kendi ifadeleri ile “halkın” düşüncelerinin sadık bir savunucusudur. Reid için sağduyu, yapımızda mevcut olan ve varlığına müdahalede bulunamayacağımız ve herkesin inanmak durumunda olduğu ilkelerdir.⁵Ryan Nichols ise yukarıda belirttiğimiz aksine Reid’in ‘sağduyu’ terimini, felsefi akıl yürütme yoluyla değil, duygulara hitap eden argümanları vererek, retorik yoluyla açıklama yoluna gittiğini ifade etmektedir. Reid, bu şekilde ortaya koyduğu sağduyu terimini felsefi bir yöntemi geliştirmeye hizmet etme amacıyla kullanmıştır. Reid’e göre sağduyu *tüm insanlar için ortak bir yargı derecesi ve öğrenme yolu ile üretilemeyen Allah’ın bir armağanıdır.*⁶

Bilginin Temel Kaynağı Olarak Algı

Algı, hafıza, bilinç(iç bakış) ve bazen sezgi olarak da adlandırılan akıl; epistemoloji tarihinde klasik temel kaynaklardır. Bir kaynağın temel adını alması, başka bir bilgi kaynağına bağlı olmadan bilgi vermesi demektir.⁷Algı, bizi kuşatan dünyayı, belli aralıklarda çevreden gelen uyaranların duyu organlarımıza yaptığı etkiler yolu ile tanıma ve kavrama demektir. Duyularımız, belli aralığın dışındaki uyaranları algılamaktan bizi alıkoymakta ve dünyada neleri ve ne şekilde algılayacağımızı belirlemektedir.⁸

İdealar teorisi yerine Reid, doğrudan bellek ve algı teorilerini savundu. Hume ve seleflerini eleştirisinin bir parçası olarak Reid, duyum ve algı arasındaki ayrımı ifade eder ve deneyimin algısal güçlerimizi nasıl genişlettiğini açıklar.⁹Reid gerekçe aramaksızın beş duyu, hafıza, akıl, ahlaki duyu ve tadı içeren yargılama yeteneklerimize güvenmemiz konusunda ısrarlı bir tutum sergilemiştir. Reid felsefi şüphenin kaynağının beş duyuyu yalnızca dış nesnelere zihinsel imgeleri olan ideaların teması ile sınırlandırmak olarak görmektedir. Bu yaklaşıma sahip şüpheler isimlerin nesnelere değil onların idealarını ifade ettiğini söyleyerek her şeyi idealara indirgemekte, bunun dışında bir algılama ya da düşünmenin olmadığını iddia etmektedirler. Reid, algısal yeteneklerimizin yanıltıcı olduğunu kabul etmesine rağmen, algısal yargılarımızın ilk prensipler olduğu konusunda kararlı görünüyor.¹⁰Reid için algılama sürecinde gerçekleşen zihinsel olayların süreçleri de belirsizdir. Ama bu onu algılama teorisini oluşturmaktan alıkoymaz ve açıklayabileceği

⁴H. Mustafa Açıköz, *Sağduyu Eylem Felsefesi*, (Ankara: Elis, 2017), 32-34.

⁵Nichols ve Yaffe, "Thomas Reid"

⁶Ryan, 2007, age, 21,22.

⁷Robert Audi, “Bilginin Kaynakları”, (Ed. Paul K. Moser), *Epistemoloji*, çev. Ayşenur Erken (Audi 2018), (Ankara: Adres, 2018), 81-82

⁸KenRobinson, *Yaratıcılık; Aklın Sınırlarını Asmak*. Çev.: Nihal GeyranKoldaş (İstanbul: Kitap, 2003), 121.

⁹Patrick Rysiew, “Reid Thomas”, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, (Erişim 1 Ocak 2020).

¹⁰Gallie, Roger, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, (Erişim 1 Ocak 2020).

süreçlerin zihinsel bileşenlerine dikkatini verir. Reid'e göre algılamada; birincisi algılanan nesnenin kavrayış ve kavramı; ikincisi, mevcut varlığına ilişkin güçlü ve karşı konulmaz bir kanaat ve inanç; üçüncüsü algılanan nesneyi tartışmadan kabul etmek şeklinde ortaya koyduğu üç unsur vardır.¹¹Bu şartlar gerçekleştiğinde, algı karşı konulması güç bir şekilde gerçekleşir.¹²Algılama, nesnel dünyanın işareti ve göstergesi olarak işlev gören duyuşal deneyimi yorumlamaktır. Bu yorumlamanın bir kısmı içgüdülerimiz sayesinde gerçekleşirken diğer bir kısmı ise sonradan öğrenilmektedir.¹³ Farkında olmak, inanmak ve algılanan nesnenin kabul edilmesinin yanında, algılama bilişsel duyumlara sahip olduğumuzun farkında olmayı da içeren bir zihinsel eylemdir. Algıladığımız nesnenin zihnimizde oluşturduğu etkidir, duyum.¹⁴

Duyuların işleyişini, dünyadaki nesnelere ilişkisini ve zihindeki yerlerini mantıksal olarak açıklayamayan Reid, Newton yöntemlerine olan bağlılığının sonucu ampirik olarak açıklamaktadır. Reid, "Entelektüel Güçlerin" ilk bölümlerinde algı teorisinde kullandığı terimleri tanımlamaya çalışsa da, onları tam olarak tanımlamakta yetersiz kalıyor. Reid, bunun yerine, insanların fiziksel nesnelere algılamayı başardıkları gerçek koşulları tartışır. Reid'in algı teorisini açıklama yöntemi iç gözlemsel ve deneyseldir. Felsefi bir düşünme içermeyen algı tanımı, algısal olayların "uygun koşullar" olarak adlandırdığı şeye uyduğu yasaları tanımlamak için yeteneklerimizin çalışmaları üzerine kuruludur.¹⁵

Reid, zihinde gerçekten ne olduğuna yeterince dikkat etmedikleri için filozofların idealar teorisini savunabildiğini düşünmektedir. Örneğin sertliği hisseden biri için dokunduğu yüzey ile hissettiği sertlik arasında bir benzerlik olmadığı görülmektedir. Ya da eline iğne batan kişinin hissettiği acı ile iğnenin keskin ucu arasında da herhangi bir benzerlik yoktur. Berkeley ve Hume'un savunduğu görüşe göre hissettiğim her şeyin zihnimde bir ideası olması gerekiyor. Buna göre sertliği ya da acıyı kavramak mümkün değildir. Reid, tek başına duyumdan kaynaklanan hiçbir akıl yürütmenin, daha önce sahip olmadığımız bir kavrama yol açamayacağını kabul eder.¹⁶Bir nesneyi algısal bir inançta saat olarak sınıflandırabiliyorsam, böyle bir inanç edinilmelidir, çünkü uygulama yeteneğim ve bu kategoriyi doğru bir şekilde uyguladığım bilgim, orijinal algıları aşan bilişsel yeteneklere bağlıdır. Orijinal algılar yalnızca duyulardan elde edilebilirken, edinilmiş algılar bir dereceye kadar yargılanmadan elde edilemez. Edinilmiş algıların ilk ayırt edici işareti,

¹¹Ryan, 2007,age, 27.

¹²William Hamilton(ed.), The Works of Thomas Reid, (Edinburgh: MaclachlanandStewart, 1785), 258.

¹³Nicholas Wolterstroff, *Thomas Reidand Story of Epistemology*,(Newyork: Cambridge UniversityPress, 2001),119.

¹⁴Thomas Reid, *Essays on the Powers of the Human Mind*(Glasgow: London, 1827), 118.

¹⁵Ryan,age, 23-24.

¹⁶Rysiew, "Reid Thomas".

edinilmiş algısal inançların orijinal algılarda bulunmayan kavramsal içeriğe sahip olmasıdır. Basit veya orijinal algıda sadece nesnelerin görünür şeklini, rengini ve yerini algılarız. Bir nesneyi diğerinden ayıracak genel olguları ve sınıflandırıcı kavramları kullanmadığımız, üç boyutlu şekil algısı da olmayan basit algılamanın kapsamı sınırlıdır. Tüm bunların duyularımız tarafından değil, zihnin başka bir gücü tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Orijinal ve edinilmiş algılar arasında içerikleri dışında oluşum şekilleri açısından da fark vardır. Orijinal algı sadece duyular yolu ile oluşurken edinilmiş algıda akıl yürütme de etkindir.¹⁷ Reid'in algıyı açıklama yöntemlerinden biri de dil ile kurduğu analogidir. Karşımızdaki ile kurduğumuz iletişimde dildeki işaretler olan harflere ve seslere odaklanmadan otomatik olarak belirttiği anlama geçtiğimiz hepimizin malumudur. Ve kullanılan harfler ya da sesler ile ortaya konulan anlam arasında benzerlik olmadığı da malumdur. Ama sonuç olarak konuşanın amacını dinleyene iletmesini ve dinleyen de bununla ilgili bir düşünce oluşmasını temin ederler. Aynı şekilde, algıdaki işaretler olan duyular sadece çok hoş ya da hoş olmayan veya olağandışı durumlarda dikkatimizi çeker. Ve belirttikleri şeyle aralarında bir benzerlik yoktur. Bununla birlikte, bu işaretler fiziki anlamda sıkıntısı olmayan algılayıcının zihninde bir anlayışı ve ilgili nesnenin varlığına dair inancı ortaya koyar.¹⁸

Algının Bileşenleri:

1.Kavrayış-kavram: Entelektüel yetilerin etkinliklerinin merkezinde, zihinsel durumlara kasıtlı içerik sağlayan kavram yer almaktadır. Reid herhangi bir yargı ve inanç olmadan bir şeyin çıplak olarak kavranmasını "basit kavrama" olarak isimlendirmiştir.¹⁹ Basit kavrama zihnin inanma, hatırlama, hafızada tutma ve algılama gibi tüm işlemlerinde gerçekleşir. Reid ayrıca, basit kavramadan tam olarak kavramaya geçişin, zaman içinde tekrarlanan deneyimlerle otomatik hale geldiğini savunuyor. Görsel algı yeteneğimiz, deneyimleme sonucunda görünür şekil ile gerçek şekil arasındaki geometrik olarak gösterilebilir ilişkiyi başarılı bir şekilde modellemekte ve bu geçiş otomatik olarak gerçekleşmektedir.²⁰ Algılanan olayın farkına varılması ve anlaşılması demek olan tam kavrayış olmadan algı tek başına tamamlanmamış bir olay olarak kalır. Dolayısı ile insanın yaşadığı çevre ile bağlantısını ve uyumunu sağlayan kavrayış sayesinde insan neyi algılayacağına karar vermesinin yanında algıladığı şeyi tanımlar. Pek çok bilginin ve uyarının etkisinde olan insan için öncelik verme yeteneği de kavrayış tarafından

¹⁷Nichols Ryan, "Learning and Conceptual Content in Reid's Theory of Perception", British Journal for the History of Philosophy, (Erişim 1 Ocak 2020).

¹⁸Rysiew, "Reid Thomas".

¹⁹William Hamilton(ed.), age, 1785, 295.

²⁰Nichols ve Yaffe, "Thomas Reid".

sağlanır.²¹Gözün gördüğü nesne ile ilgili kavrayışında, önceden sahip olduğu bilgilerin yeri önemlidir. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir nesneyi görsek dahi bir algıya sahip olamayız.²²

2.İnanç: Bu kavramlara doğrulukları teyit edildiğinde ise bir inanç eşlik eder ve o zaman“algı” olarak adlandırılırlar. Reid, sağduyu yaklaşımı ile gerçek nesnelere doğrudan farkında olduğumuzu savunmakta ve farkında olduğumuz nesnelere doğası hakkında kabaca sahip olduğumuz düşüncenin doğru olduğunu düşünmektedir. Reid, duyuların rolünü zihnimizi dünya ile doğrudan temas sokmak olarak tanımlamakta ve onların yalnızca sağduyuya bağlı olarak kabaca nesnelere ait bir kavrayışın aracı olduğunu ifade etmektedir. Reid, zihinlerimizin idealar gibi bir çeşit araç yerine doğrudan dünyaya bağlandığı görüşü ile bir tür “doğrudan gerçekçilik” anlayışını ortaya koymaktadır.²³

3. Kabul: Duyu organları aracılığı ile algıladığı nesneyi önce kavrayan sonra buna dair bir inanca ulaşan kişi akıl yeteneği sayesinde bunları organize ederek son aşamaya geçer. Akıl incelemek, bedeni incelemekten daha zordur. Aklın bütün düşünme ilkelerini tüm insanlık için açık ve metodik olarak ortak ilkelerle belirlemek zordur. Bu konuda çalışma yapan filozoflar ancak aklın ve de zihnin belli bir bölümü ile ilgili bir gerçekliği ortaya koyacaktır. Malzemeleri doğadan sağlanan akıl, tıpkı bir eczacı ya da kimyager gibi, bu malzemeleri çeşitli işlemlerden geçirmekte, onlara farklı görünüm kazandırmaktadır. Nasıl ki kimyasal işlemde geçen girdilerle çıktılar birbirinden tamamen farklılaşıyorsa, aklın girdileri ile çıktıları da bu şekilde farklılaşır. Akıl bu işlemleri yaparken farkında değildir ve yaptığı eylemlerin hiçbirini hatırlamaz.²⁴Tüm akıl yürütmemiz, nasıl oluştuğunu bilemediğimiz için onaylama yetkimiz olmayan, yapımızın bir parçası olan ilk prensiplerden olmalıdır. Bu prensipleri oluşturmak ya da yok etmek aklın yetkinde değildir. Akıl bu ilk prensipler olmadan hiçbir şey yapamaz. İlk prensipler görme gücü ise, akıl teleskoptur. Nasıl görme gücü olmayan birine teleskop hiçbir fayda sağlamazsa, ilk prensiplere sahip olmayan birine de akıl hiçbir fayda sağlamaz.²⁵

İnsan Yeteneklerinin En Asili: Görme

²¹ Yasemin Taşkın, “Hava Perspektifinden Işık ve Renk Açısından Öncelenmesi ve Empresyonizm’de Uygulama Biçimleri” (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2012), 52.

²²Zeynep Kuleli, “Kitâb el-menâzir”in Temel Prensiplerinin Bilim Felsefesi Açısından İncelenmesi “, (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2015), 51.

²³Nichols ve Yaffe, "Thomas Reid".

²⁴Thomas Reid, *An Inquiry into the Human Mind*, (Cupar:PrintedBy R.Tullis,1823),5-6.

²⁵Reid, a.g.e, 1823, 81.

Sağduyumuzun ve yetiştirilme şartlarımızın sonuçları kararlı olmazsa, hepimiz şüpheliğe kayma tehlikesi altındayızdır. İnsanın anlama yeteneğinin işleyişini çözmek, temel güçlerini ve dürtülerini ortaya koymak için Reid, en basitten karmaşığa doğru bir sıralama ile koklama, tatma, duyma, dokunma ve en önemli duyu olan görme duyusuna en fazla yeri ayırarak insanın anlama yeteneğini incelemektedir.²⁶

Görme algısı; algılayan, algılanan, renk ve şekil ile ilgili görsel deneyimi kapsayan duyuşal deneyim ve nesne ile özne arasındaki ilişki olmak üzere, dört unsurdan oluşmaktadır.²⁷Görmenin ya da genel olarak algının ne olduğu ile ilgili tartışılan pek çok teori olmasına karşın kuşatıcı tek bir felsefi görüş ortaya koymak zordur. Bu teorilerin ortak noktasında algılayan ve algılanan arasında duyum aracılığı ile kurulan nedensel ilişki vardır.²⁸

Görme yeteneğinin insanın bilgi alma kapasitesine sağladığı katkıyı anlamak için gözü dışında bütün duyu organları olan bir varlık hayal etmek yeterlidir.Koca bir dağ ya da bunun gibi büyük bir varlığı algılama yolu bu kişi için dokunmadır. Dokunma yolu ile bu varlıklar hakkında bilgi alma süresini, görme yolu ile bilgi alma ile karşılaştığımızda gözün algılamadaki yeri net olarak açığa çıkacaktır. Görmenin Tanrı bilgisinden bahsetmek üzere verildiğini ifade eden Reid, bunu “*en mükemmel bilgi türü*” olarak tanımlıyor.²⁹

Görünüş ve Gerçeklik

Gözümüzün doğası ile ilgili net bir fikre sahip olabilmek için, görünen nesnelere görünür görünüşleri ile onların bize sunduğu bilgi arasındaki ayrımı aklımızda tutmalıyız. Kendisinde fiziksel anlamda herhangi bir değişiklik olmayan nesne ona olan bakış açımıza, mesafemize, bulunduğu ortamın şartlarına ve zamana göre gözümüze farklı şekilde görünür. Nesnenin kendisinde olmadığı halde insanın algısında oluşan bu değişimlerin kaynağının zihin olduğu anlaşılacaktır. ³⁰Bunu anlamak için, bir nesnenin bulutlu ya da açık havada, güneşin farklı konumlarında, nesnenin odanın farklı konumlarında olmasına bağlı olarak görünümünün neredeyse her saat değişmesi durumuna bakmalıyız. Bu duruma rağmen, biz her durumda nesneyi aynı görmeye devam ederiz. Farklı mesafelerden ve açılardan baktığımızda aslında gözümüze farklı görünen bir kitap veya sandalyenin, değişen görünümünü dikkate almadan, aynı şekilde

²⁶Reid, a.g.e, 1823,8.

²⁷Audi, a.g.e, 2018,17.

²⁸Audi, a.g.e, 2018,58.

²⁹Reid, a.g.e, 1823, 89.

³⁰Ayşenur Günler, “Berkeley’in İmmateryalist Metafiziği”,(Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014), 32.

olduğunu düşünmeye devam ederiz. On metre ve yüz metre mesafelerden baktığımız bir adamın boyunun görünür görünümü ikinci durumda ilkinden on kat daha az olmasına rağmen, hiçbirimiz adamın boyunun kısaldığına dair bir anlayışa ulaşmayız. Bu durumun bize verdiği bilgi; adamın daha uzakta olduğudur. Bu şekilde verilecek binlerce örnek, zihnin nesnelere görünür görünümünü yalnızca işaretler ve göstergeler olarak algıladığını ve otomatik düşünceler şeklinde gösterilen şeylere anında geçtiğini göstermektedir. İşaretleri hiç düşünmeden hatta fark etmeden, nesnelere görünür görüntüsünün doğa tarafından sadece bir işaret olarak tasarlandığını ve aklın hemen işaret edilen şeylere geçtiğini görmekteyiz. Aynı durum, aşına olduğumuz bir dilde, seslere karşı söz konusudur. Dikkatimiz seslerden ziyade seslerin ortaya koyduğu anlama yönelir. Bu bilgilerin sonunda Reid, nesnelere görünür görünümünün, nesnelere uzaklığı, büyüklüğü ve şekli hakkında bilgi vermek için kullanılan bir tür dil olduğunu söyleyen Berkeley'e hakkını vermektedir.³¹Zihin işaret görevi olan diğer şeylerde de aynı şekilde işaretleri göz ardı edip işaret ettiği şeylere dikkatini verme eğilimindedir. İnsanın zihinsel durumlarının işaretleri olan yüz ifadeleri yerine onların işaret ettiği duyguya odaklanmakta bu duruma bir örnektir. İşaretlere odaklanma konusunda en başarılı olan başta resim olmak üzere tüm güzel sanatlardır. Tabeladan işaretlenen şeye gitmek kolay bir işlem iken aksi yani işaretlenen şeyden işarete geçmek kolay değildir. Görünür şekil bir işaret olduğu için işaretlenen şeye hemen geçmekte zorlanmadığımız halde, işarete dikkatimizi vermekte zorlanmaktayız. Görünür şekli ve görünür boyutu görmezden gelerek kurulmuş olan bir bilim olan geometride tüm akıl yürütme somut şekil ve boyut üzerinden yapılmaktadır. Görünür şekil ile somut şekil farklı özelliklere sahiptir ve aynı doğrular ikisi için uygulanamaz.³²Duyular aracılığı ile aldığımız dış dünya hakkındaki bilgileri yorumlama yeteneğimiz doğru türdeki alışkanlıkları edinmemizle büyük ölçüde genişlemektedir. Bu sayede nesnelere göründüklerinin dışında bir görünüme sahip olduklarında duyuusal deneyimler sadece görünüşünü ortaya koyan özel göstergeler olmaktadır.³³Görme teorisinin çok yönlülüğü, Reid'in doğrudan gerçekçilik yaklaşımının ortaya konulmasında zorlayıcı bir unsurdur. Dünya ve algısal güçlerimiz arasındaki ilişki, düzenli bir teoriye izin vermeyecek kadar yanıltıcı ve karmaşıktır. Reid, kişinin dış dünyayı algılamasında aracı rol verilen idealer dolayısı ile ideal teoriyi eleştirmiştir. Ancak görmede algısal bir aracı rolü ile ortaya koyduğu 'görünür şekil' kavramı Reid'i eleştirdiği duruma düşürmüş görünmektedir.³⁴Görünür şeklin aracı rolü nedeniyle görme algısı dolaylı olacaktır. Reid'in doğrudan gerçekçiliğine yönelik bu

³¹Reid, a.g.e, 1823, 92-93.

³²Reid, a.g.e, 1823, 119-121.

³³Wolterstropp, a.g.e.,2001,121.

³⁴Ryan,a.g.e., 2007, 109.

tehdit, görünür şekli, bir nesnenin görünür yüzeyleri ile belirli bir perspektif veya bakış açısı arasında tutan bir dizi geometrik özellik olarak anlayarak ortadan kaldırılabilir. Bu yaklaşımla görünür şekil üzerinden Reid'in görme ile ilgili açıklaması hem epistemik hem de algısal olarak doğrudan olacak, hem de bunun diğer duyular ve işaret doktrininin de tutarlılığı korunacaktır.³⁵ Reid'in dokunmayı doğrudan ve görmeyi dolaylı algılama olarak tanımlayarak ortaya koyduğu melez teorisi ise sezgisel ve felsefi olarak sorunlu görülmektedir. Reid, "görünür figürleri 'perspektif görünüm' olarak adlandırır ve 'gerçek' ve 'somut' şekil ayrımına giderek fiziksel nesnelerin dokunsal yüzey özelliklerini analiz eder. Görsel analiz yeteneğinin bize üç boyutlu nesnelere hakkında güvenilir bilgi verebileceğini göstermek için görünürlerin geometrisi bu analizin sonucunu kullanıyor. Bir nesnenin gerçek veya somut büyüklüğü ve gerçek veya somut şekli asıl özelliklerdir. Görünür büyüklük ve görünür şekil, bir nesnenin gerçek özellikleri değildir.³⁶ Bu konuda Wilson işte şu açıklamaları yapmaktadır:

Reid'in görsel algı açıklamasının işaretler doktrini bağlamında görünür bir şekil anlayışı ile birlikte yorumlanması, görsel algının dolaysızlığı ve dürüstlüğü ile ilgili yaptığı çelişkili iddiaları uzlaştırmamızı sağlar. Görünür şekillerin ilişkisel doğası, onları algısal olarak deneyimleyen öznelerin, böylece bir dış nesnenin veya nesnelerin bir yönüyle tanışması anlamına gelir. Böylece, Reid'in görünür şeklin yakın algı nesnesi olduğu iddiası, görsel algıyla doğrudan herhangi bir noktadan harici bir nesne ile karşılaşma olduğu için görsel algının doğrudan felsefi olarak anlamlı bir şekilde etkilenmesine gerek yoktur. Ayrıca, görünür şekil, diğer duyu yöntemlerinin her birinde, yani dış nesnelerin bir 'işareti' olarak duyumunkine benzer bir rol oynar. Bu, Reid'in görsel algı açıklamasını, nesnel ve zihinden bağımsız olan görünür şekillerin ontolojik durumu ile öznel ve zihne bağlı duyular arasındaki farklılıklara rağmen diğer duyular ile tutarlı hale getirir. Sonuç olarak Reid'in görsel algıyla ilgili gerçekçiliği yönlendirme iddiası, en azından diğer duyulardaki kadar güçlüdür ve muhtemelen daha çok görünür figürün doğal olarak ilişkisel doğasından dolayıdır. Bununla birlikte, bu tür farklılıklar, Reid'in herhangi bir tutarsızlığı veya gözetimi yerine görme ve diğer duyular arasındaki gerçek metafizik ve fenomenolojik farklılıklara konulabilir.³⁷

Algılama Sürecinde Duyum ve Görünüşün Ortak Görevi

³⁵Audi, Robert. «Bilginin kaynakları.» *Epistemoloji* içinde, yazar Paul K. Moser, 81-82. Ankara: Adres Yayınları, 2018.

³⁶Ryan, a.g.e., 2007, 111-112.

³⁷Keith A. Wilson, "Reid's Direct Realism and Visible Figure", Forthcoming in *The Philosophical Quarterly*, Academia.edu, (Erişim 7 Ocak 2020).

Reid için duyular; dokunma, tat alma, duyma ve koku almada, içsel veya dışsal durumların “işaretlerinin” rolünü üstlenir. Bu iki yoldan biriyle olabilir: (i) anayasamızın doğuştan gelen bir 'doğal ilkesinin' çalışmasıyla ve (ii) 'edinilmiş algı' deneyimiyle keşfedilen düzenli bağlantılarla. Her iki durumda da, işaret ile işaretlenen nesnel arasındaki bağlantı, tamamen farklı bir işaretin veya işaret kümesinin tam olarak aynı işlevi yerine getirebileceği düşünülebilir olduğundan, koşulludur.³⁸ Görme de ise işaret rolü görünüşe verilmektedir. İşaret olarak alma deneyimi sonrasında nesnenin nasıl görüldüğü ve gerçekte nasıl olduğunu okuruz. Bu şekilde yapılan yorumlama, algılama sürecinde otomatik olarak, hemen ve kaçınılmaz bir şekilde meydana gelir. Reid, hemen ve kaçınılmaz olarak görünüşten gerçekliğe geçen insan zihninin nesnenin gerçekten nasıl görüldüğünü fark etmesinin zor hatta bazen imkânsız olduğunu savunmaktadır. Bir odanın kuzeye bakan duvarının batıya bakan duvarından biraz daha karanlık olduğunu fark etmediğimiz, odanın tüm duvarlarının aynı görünümde olduğu ile ilgili inanca sahip olduğumuz malumdur. Bu yorumlama kapasitemizin ve eğilimimizin nedeni ise yapısal- içgüdüselidir.³⁹ Akıl, işaretten işaretlenen şeye hızlı bir şekilde geçerek, kendinde kökleşmiş bir dikkatsizlik alışkanlığı edinmektedir. İşaretler zihnimizden geçtiğinde görünüşlerin bilincinde olsak bile, geçişlerinin hızlı olması onları fark edilmez kılmakta ve bellekte ya da hayal dünyasında izlerini bulmak mümkün olmamaktadır.⁴⁰ İlgili anlayışa ve inanca geçiş, yalnızca algılayıcının sahip olduğu deneyimleri veya almış olduğu örtülü veya açık belirli bir eğitim nedeniyle olur. Reid, nesnelere aslında üç boyutlu özelliklerini görmediğimizi, ancak bunu yapmayı öğrendiğimizi kabul eder. Reid, algılarımızın çoğunun edinilmiş olduğunu ifade etmektedir.⁴¹ Ressam, soyutlama yaparak nesnenin görünen görünümü ile zihne sunulan görünümü arasındaki farkları ortaya koyarak sanatını icra etmektedir. Perspektif gölgelendirme, kabartma ve renklendirmenin asıl fonksiyonu nesnenin göze görüldüğü görüntüyü kâğıda aktarmaktır. Bu yönü ile resim sanatı, nesnenin görünen görünümü hakkında bizi aydınlatacaktır. Farklı mesafelerden ve yönlerden baktığımız bir nesnenin görünümü dört nedenden dolayı farklıdır:

1. Uzaklık ve ışığın durumuna göre nesnelere renkleri değişiklik göstermektedir.
2. Perspektif kurallarına göre nesnenin görüntüsü, yönelimi değişikçe değişir.

³⁸Wilson, “Reid’s Direct Realism and Visible Figure”.

³⁹Wolterstroff, a.g.e.,2001,121.

⁴⁰Reid, age,1823, 95-96.

⁴¹Rysiew, “Reid Thomas”.

3. Nesnenin boyutları nesneye olan mesafeye bağlı olarak değişiklik gösterir.
4. Nesnenin görünür görüntüsü, nesneye olan mesafe hakkında bilgi vermektedir.⁴²

Reid, bu bilginin deneyimle öğrenildiğini kanıtlamak için katarakt hastası iken tedavi edilen ve görmeye başlayan ve her şeyi görmesine rağmen, nesnenin uzaklığı ile ilgili yargıya ulaşamayan bir adamdan bahsetmektedir. Bu şekilde, bir nesnenin görünür görünümünün bize görmeyi, biçimlendirmeyi öğreten kavramdan farklı olduğunu göstermek mümkün olacaktır. Sonradan görme yeteneğine kavuşan biri, nesnenin uzunluğu, genişliği, kalınlığı hakkında bir kanaat oluşturamaz. Nesnenin şeklinin küp, küre, koni veya silindir mi olduğunu da bilemez. Nesnenin mesafesi hakkında bir kanaate de sahip olmaz. Kısaca mükemmel gören gözleri ilk başta ona ortamdaki nesnelere hakkında neredeyse hiçbir bilgi veremeyecektir. Nesnelere, önceden görme yeteneğine sahip kişilere sundukları görünümü sunmalarına rağmen, Berkeley'in ifadesi ile aynı "dili" konuşmalarına rağmen, yeni görmeye başlayan biri için bu dil, ne anlama geldiğini bilmeden sadece işaretlere dikkat edilen bir dil olacaktır. Bizler için ise çok iyi bildiğimiz bir dil olduğu için artık işaretler görünmez hale gelir ve işaret ettiği şeye odaklanırsınız.⁴³

Görünüş ve gerçeklik ayrımı hakkında Sextus Empiricus, "aslında nesnenin görüldüğü gibi olup olmadığını sorguladığımız zaman, karşımızdakinin bir görünüş olduğunu kabul ederiz ve görünüşten ziyade onu ifade etme şeklinden şüphe ederiz" açıklamasını yapmıştır. Bu ifade, duyuların nesne hakkında gerçekte nasıl olduğu bilgisini değil nasıl görüldüğü bilgisini verdiğini ortaya koymaktadır. Duyular dış dünya ve dış dünyadaki nesnelere hakkında tam bir bilgi kaynağı olmasa da dış dünyanın sunduğu görünüşlerin dolaysız bilgisinin kaynağıdır. Şüphecilerin saldırdığı çelişkiyi bertaraf etmenin yolu, nesnelere nasıl görüldüğünü ifadelerimize yansıtmaktır. Bir madeni paraya yukarıdan bakıp, "para yuvarlaktır" demek ile yandan baktığımızda "para eliptiktir" demek, bir çelişki gibi görünmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için, ifadelerimizi değiştirmemiz yeterli olacaktır. Birinci durumu "para şimdi yuvarlak görünüyor" şeklinde, ikinci durumu ise "para şimdi eliptik görünüyor" şeklinde ifade ettiğimizde iki ifade de doğru olacak ve aralarındaki çelişki ortadan kalkacaktır.⁴⁴Bu amaç için üretilen ve evrensel olarak kabul gören tek hipotez, bir ayna gibi zihnin duyular vasıtası ile nesnelere görüntülerini-kopyalarını almasıdır. Duyulara düşen rol, bu görüntüleri zihne aktarmaktır. Ayna hipotezine göre, duyularla zihne aktarılmayan hiçbir maddi şeyin

⁴²Reid, a.g.e, 1823, 95-96.

⁴³Reid, a.g.e, 1823, 97.

⁴⁴Alan Musgrave, Sağduyu, Bilim ve Şüphecilik, Çev.Nur Küçük (İstanbul: İthaki, 2013), 117-118.

niteliği tarafımızdan tasarlanamaz ve düşünce nesnesi yapılamaz. Bu yaklaşım iki sonucu gerektirir: bildiğimiz veya düşünebildiğimiz cisimlerin her özelliği için özelliğin benzeri ve buna karşılık gelen bir duyum olmalı. Ve cisimlere ya da niteliklerine benzemeyen bir duyum bize maddi bir dünya ya da bu dünyaya ait bir şey hakkında bilgi veremez. Reid, beş duyu aracılığı ile sahip olduğumuz çeşitli duyumları dikkatle incelediğini ve duyumlarla cismin nitelikleri arasında benzerlik olan bir tanesini bulamadığını ifade etmektedir:

“Öyle ise, zihinde olduğu iddia edilen cismin görüntüsü ve nitelikleri zihne nereden geldi? Söyleyebileceğim tek şey onların duyulardan gelmediği! Uygun dikkat ve özenle duygularımı bilirim ve ne yaptıklarını ve neye benzemediklerini kesinlikle söyleyebilirim. Onları maddeleri ve nitelikleriyle karşılaştırarak birer birer inceledim, benzer bir özelliğe sahip olduğunu gösteren bir tane bulamıyorum.”⁴⁵

Cisimdeki renk niteliği ile bu niteliğin göze görünümü arasında gerekli bir bağlantı ve benzerlik olmadığı halde cismin şekli ve boyutu ile ilgili aynı durum geçerli değildir. Bir cismin görünür şekli ve boyutu ile gerçek şekli ve boyutu arasında bir benzerlik ve gerekli bir bağlantı vardır. Kırmızı renginin göze olan etkisini ve bu rengin herkesin gözüne aynı şekilde görünüp görünmediğini açıklamak zordur. Fakat göze eğik pozisyonda olan bir dairenin herkes tarafından elips şeklinde görüldüğü nettir ve ispatlanabilir bir durumdur. Hatta bu konudaki iddiasını daha da ilerleten Reid, matematik bilgisine sahip olan doğuştan kör birinin dahi, cismin şekli, uzaklığı gibi bilgilere sahip olması durumunda cismin görünür şeklini çözeceğini iddia ediyor. Kör bir kişi cismin şeklini matematiksel akıl yürütme biçimi ile oluştururken, gören bir kişi hiç düşünmeden, bir akıl yürütme yapmadan bir tür ilham ile cismin şekline vakıf olmaktadır. Bu iki insanı göz önüne aldığımızda birincisi çizilenleri görmeden, rakamların matematiksel tanımından bir parabol veya sikloid kavramını oluştururken, gören kişi ise bunların matematiksel tanımlarını bilmeden bu kavramlara sahip olur. Birincisi matematiksel akıl yürütme diğeri duyular yoluyla şekiller konusunda net bir anlayışa sahiptir. Görünür şekli, şekillendirilmiş bir cismin farklı kısımlarının göze göre konumu olarak tanımlayan Reid, bunun uzunluk ve genişliği sunan iki boyut ya da uzunluk, genişlik ve kalınlığı sunan üç boyutlu görünüme sahip olacağını belirtmektedir.⁴⁶ Görme sonucu zihnimizde oluşan algı, gördüğümüz nesnenin kendisi değil, aslından eksik ya da fazla olan iyi bir kopyasıdır. Gözün beyne aktardığı veriler, bizim algımıza uygun hale getirilmek üzere pek çok işleminden geçirilir. Oluşan görüntünün boyut ve mesafe algısını oluşturmak için beyin

⁴⁵Reid, a.g.e, 1823, 99-100.

⁴⁶Reid, a.g.e, 2017, 110-115.

görsel arşivine başvurmaktadır. Daha önceden bilgisine sahip olduğumuz bir nesnenin boyutlarını kaydeden beynimiz, retina üzerine düşen bir görüntü üzerinden nesnenin uzaklığı ve boyutu hakkında fikir edinilmektedir.⁴⁷

Sonuç

Temel tecrübî bir bilgi kaynağı olan algı, başka bir bilgi kaynağına bağlı olmaksızın bilgi ve gerekçelendirilmiş inanç üretir. Algı, bizi kuşatan dünyayı, belli aralıklarda çevreden gelen uyarıların duyu organlarımıza yaptığı etkiler yolu ile tanıma ve kavrama demektir. Algı süreci; algılayan özne, algılanan nesne, duyuusal deneyim ve nesne ile özne arasındaki ilişki olmak üzere, dört unsurdan oluşmaktadır. Tatma, koklama, işitme ve dokunma duyumlarının da algılamada etkili olmasına karşın görme, Tanrı bilgisinden bahseden en mükemmel bilgi türüdür. Kendisinde fiziksel anlamda herhangi bir değişiklik olmayan nesnenin ona olan bakış açısına, mesafeye, bulunduğu ortamın şartlarına ve zamana göre göze farklı şekilde görünmesi görünüş ve gerçeklik arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Görünüş aslında gerçekliğe zihnimizi yönlendiren bir işaret görevine sahiptir. Zihnin hızlı bir şekilde işaretten işaret edilen nesneye geçmesi kendinde kökleşmiş dikkatsizliğin sonucudur. Farklı mesafelerden ve yönlerden baktığımız bir nesnenin gözümüze farklı görünüşler sunmasına rağmen, aynı nesne olduğuna dair kanaatimiz tamdır. Bunu oluşturan ise deneyimlerimizdir. Gözün gördüğü nesne ile ilgili kavrayışında, önceden sahip olduğu bilgilerin yeri önemlidir. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir nesneyi görsek dahi bir algıya sahip olamayız. Duyular, nesne hakkında gerçekte nasıl olduğu bilgisini değil nasıl görüldüğü bilgisini vermektedir. Duyular dış dünya ve dış dünyadaki nesnelere hakkında tam bir bilgi kaynağı olmasa da dış dünyanın sunduğu görünüşlerin dolaysız bilgisinin kaynağıdır. Görünür şekli zihne sunmak konusunda görevli hiçbir duyum olmadığını ifade eden Reid, bunun bizim bilincinde olmadığımız halde maddi izlenim tarafından göze önerildiğini ifade etmektedir. Doğanın görünür şekli nesnenin somut şeklinin ve durumunun bir işareti olarak tasarladığı ve bunu kullanmayı bize içgüdüsel olarak öğrettiği söylenebilir.

Kaynakça

Açıköz, H. Mustafa. *Sağduyu Eylem Felsefesi*. Ankara: Elis, 2017.

Audi, Robert. *Epistemoloji*. Çev.:Melis Tuncel. Çev. Ed.: Hasan Yücel Başdemir. Ankara:Nobel Yayınları, 2018.

⁴⁷Taşkın, a.g.e, 2012, 50-51.

- Gallie, Roger. Routledge Encyclopedia of Philosophy. Erişim 1 Ocak 2020. <https://www.rep.routledge.com/articles/biographical/reid-thomas-1710-1796/v-1>
- Gece, Şule “David Hume Şüpheliği ile Thomas Reid Dogmatizminin Karşılaştırılması”. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2003.
- Günler, Ayşenur. “Berkeley’in İmmateryalist Metafiziği.” Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.
- Hamilton, William (ed.). The Works of Thomas Reid. Edinburgh: MaclachlanandStewart, 1785.
- Hume, David. İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme. çev. Çeviren Ergün Baylan. BilgeSu Yayıncılık,2009.
- Kuleli, Zeynep. “Kitâb el-menâzirin Temel Prensiplerinin Bilim Felsefesi Açısından İncelenmesi.” Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2015.
- Locke, John. İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme. Çev. Meral Delikara Topçu. Ankara: Öteki Yayınevi,1999.
- Moser, Paul K. *Epistemoloji*. çev. Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2018.
- Musgrave,Alan.*Sağduyu, Bilim ve Şüphelilik*.Çev., Nur Küçük. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Reid, Thomas. An Inquiryintothe Human Mind. Cupar: PrintedByR.Tullis,1823.
- Reid, Thomas. Essays on the Powers of the Human Mind. Glasgow: London, 1827.
- Robinson, Ken. Yaratıcılık; Aklın Sınırlarını Asmak.Çev.: Nihal Geyran Koldaş. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Ryan, Nichols. Thomas Reid’s Theory of Perception. New York: Oxford UniversityPressInc., 2007.
- Ryan, Nichols ve Gideon, Yaffe. “Thomas Reid”. Stanford Felsefe Ansiklopedisi. Erişim 6 Ocak 2020. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/girişleri/Reid/>
- Ryan, Nichols. “Learning and Conceptual Content in Reid's Theory of Perception”. British JournalfortheHistory of Philosophy. Erişim 1 Ocak 2020. https://www.academia.edu/425848/Learning_and_Conceptual_Content_in_Reid_s_Theory_of_Perception
- Rysiew, Patrick. “Reid Thomas”.Erişim 1 Ocak 2020. <http://web.uvic.ca>

Taşkın, Yasemin. “Hava Perspektifinden Işık ve Renk Acısından Öncelenmesi ve Empresyonizm’de Uygulama Biçimleri.” Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2012.

Wilson, Keith A. “Reid’s Direct Realism and Visible Figure”. Academia.edu, (Erişim 7 Ocak 2020). https://www.academia.edu/1786762/Reid_s_Direct_Realism_and_Visible_Figure

Wolterstroff, Nicholas. Thomas Reid and Story of Epistemology. Newyork: Cambridge UniversityPress, 2001.

Zelyut, Solmaz. Dört Adalı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2010.